

Barut Bektaş, B. (2023). "Feminist Perspektiften Cinsel İstismar ve Sosyal Hizmet Müdahalesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 57, Denizli, ss.413-428.

FEMİNİST PERSPEKTİFTEN CİNSEL İSTİSMAR VE SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ

Berçem BARUT BEKTAŞ*

Öz

Sosyal problemleri feminist perspektiften ele almak daha adil ve eşitlikçi toplumların oluşmasında, problemlerin bilinmeyen yönlerinin ve içerdiği güç ilişkilerinin gün yüzüne çıkarılarak mikro ve makro düzeylerde farkındalık oluşturmasında önemli bir adımdır. Bir sorunun feminist düzlemde yeniden okunması, başlangıç noktasının kadınlar olmasını ve ataerkil, baskıcı ve hiyerarşik ilişkilerin yarattığı tüm olumsuzlukların ele alınmasını elzem kılar. Sosyal hizmetin baskı karşıtı, güçlendirici ve özgürleştirici paradigmaları feminist teorinin felsefesi ve argümanları ile paralellik göstermektedir. Bu çalışma karmaşıklık ve gizlilikle karakterize olan ve de birçok toplumda farklı dinamiklerle de olsa benzer şekilde tezahür bulan cinsel istismar sorununu feminist perspektiften ele almayı amaçlamıştır. Çalışma bu kapsamda literatür taraması yoluyla feminist teori, sosyal hizmet ve cinsel istismar arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, cinsel istismara maruz bırakılan çocuklar ve aileleri ile gerçekleştirilecek mikro, mezo ve makro düzeylerdeki sosyal hizmet müdahalelerine ilişkin feminist bakış açısı kazandırmayı ve feminist yaklaşımın uygulamalarda nasıl olabileceğine ilişkin önerilerde bulunmayı ve uygulayıcılara tartışma sunmayı amaçlamıştır.

Anahtar kelimeler: *Feminizm, Feminist perspektif, Cinsel istismar, Sosyal hizmet.*

SEXUAL ABUSE AND SOCIAL WORK INTERVENTION FROM A FEMINIST PERSPECTIVE

Abstract

Addressing social problems from a feminist perspective is an important step in creating more just and equitable societies, bringing to light the unknown aspects of the problems and their power relations and raising awareness at micro and macro levels. Rereading a question on a feminist level makes it essential for women to be the starting point and to address all the negativities created by patriarchal, oppressive and hierarchical relationships. The anti-coercive, empowering and emancipatory paradigms of social work are parallel to the philosophy and arguments of feminist theory. This study aimed to address the problem of sexual abuse from a feminist perspective, whose complexity and discretion are intertwined and manifested similarly, albeit with different dynamics, in many societies. In this context, the study draws attention to the relationship between feminist theory, social work and sexual abuse through the literature review, and offers suggestions on how to gain a feminist perspective on micro, mezo and macro-level social work interventions with children and their families who have been subjected to sexual abuse and how feminist approach can be in practice and to present discussion to practitioners.

Keywords: *Feminism, Feminist perspective, Sexual abuse, Social work.*

**Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, ÇORUM.
bercembarut@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9134-9456)

Giriş

Cinsel istismar yaygınlık rakamları ve olumsuz etkileri azımsanmayacak düzeyde olan bir çocukluk çağı deneyimidir. Eylemin içeriği ve sıklığına bakılmaksızın, çocuğun araçsallaştırılarak cinsel hazın amaçlandığı her türlü davranış ve girişim cinsel istismar olarak tanılanmaktadır (Finkelhor, 1994). Cinsel istismar çocuk üzerinde duygusal, sosyal, fiziksel ve ruhsal olmak üzere, gelişimsel açıdan kısa ve uzun vadede birçok olumsuz etkide bulunmaktadır. İstismarın bu olumsuz etkileri maruz bırakılan kız ve oğlan çocuklarında da görülmektedir (Browne ve Finkelhor, 1986; Kaufman, 1991; Kendall Tackett vd., 1993; Chapman vd., 2004; Stoltenborgh vd., 2011).

Cinsel istismarı diğer istismar türlerinden ayıran önemli bir özelliği ise yaygınlık rakamlarındaki belirsizliktir. Araştırmalar kadınlarda yaklaşık %20 ve erkeklerde %5-10'luk bir oranda cinsel istismarın varlığını göstermektedir (Finkelhor, 1994; Pereda vd., 2009; Stoltenborgh vd., 2011). Gerek çocuğun gelişimsel olarak baş edemediği ve yaşadığı korkuları içermesi gerekse toplumsal, politik ve kültürel unsurların yarattığı baskılar nedeniyle istismar rakamlarında belirsizlik mevcuttur. Korku ve utanç çocukların yaşadıkları istismarı açıklayamamalarındaki en yaygın nedenlerdendir (Kellog ve Huston, 1995). Çocuğun bu süreçten olumsuz etkilenmesi durumunun, ailenin ve sosyal çevrenin refleksleriyle birleşmesi, toplumsal olarak istismarın üzerinin kapatılmak istenmesi ve resmi rakamların kamuya açık olmaması da istismar rakamlarının belirsizliğinde önemli dinamikler olarak görülmelidir.

Cinsel istismara ilişkin temel problemlerden biri olan ve yaşadığımız toplumda da genel olarak görülen istismarın görünürlüğü sorunu, maruz kalanın ailesinin tutumundan ve ailenin kendi çevresiyle kurduğu bağımlı ve iç içe geçmiş ilişkilerden beslenmesi durumudur (Keser 2011, s.108-11). Ailenin istismardan haberdar olma şekli, öğrenme sonrası tepki ve çabalarının her biri birer araştırma konusu olarak değerlendirilmektedir (Çavlin vd., 2018). Özellikle annenin bu süreçteki konumunun feminist perspektiften ele alınması gerektiği vurgulanmakta, kadın ve çocukların bu tabloda da sorumluluk yüklenen bireyler olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Aileye yönelik bu tutum çoğu zaman aile tarafından öğrenilen cinsel istismara yaklaşımda da kendini belli etmektedir. İstismarın çocuk üzerinde yaratacağı olumsuz etkilere ilişkin duyulması gereken kaygılar ve gösterilmesi gereken sosyal destekler, yerini daha çok ailenin imajını zedeleyen tehdidi ortadan kaldırma kaygısına bırakmaktadır.

Cinsel istismarın aile içerisinde yaşandığı ensest vakaların ise çocuk ve aile üzerinde daha yıkıcı etkilerde bulunduğu bilinmektedir. Ensest vakalarda özellikle istismarın gizlenmesi, aile birliğinin bozulmaması, ailenin imajının ve sosyal çevredeki ilişkilerinin zarar görmemesi birincil kaygılardır (Bozbeyoğlu vd., 2010). Ataerkil düşünce sistemi ve cinsiyetçi bakış açısı bu noktada da özellikle yalnızca anneye rol ve sorumluluklar yüklemektedir. Çocuğun bakım vereni olma sorumluluğunun geleneksel olarak yalnızca annenin görevi olarak algılanmasının yanı sıra, anneye bir de istismarın sorumluluğu ve sonrası sürecin yönetilmesi noktasında birtakım görevler gerek aile içerisinde gerekse toplumsal olarak verilmek istenmektedir. Kadınlar her ne kadar sosyal hakları ve istihdam olanakları bakımından kazanımlar ve değişimler elde etse de ona yüklenen en temel anlam doğurganlığı ve anaç olma rolü olmuştur (Lawler, 1996). Bu durum da kadının desteklenmesi gerekirken yeniden bir tür baskıya maruz kaldığına yönelik feminist eleştiriyi geliştirmiştir.

Cinsel istismarın her iki cinsiyetten çocuğa yönelmekle birlikte, daha çok kız çocuklarının maruz kaldığı bir istismar türü olması (Deraman, 2014, s.51) feministlerin bu konuyu 1970'li yıllarda gündeme almasında ve uzun soluklu çabalar göstermesinde de etkili olmuş ve aynı zamanda bazı feminist tartışmalarda cinsiyetler arası fark göstergesi de olmuştur. Fakat cinsel istismar her ne kadar kadın hareketleri ve feminist çabalarla gündeme alınsa da ataerkil karşıtlığından ziyade çocuk istismarı çerçevesinde yer edinmiştir (Firestone, 1970, s.73).

Bu çalışmanın ana odağını oluşturan cinsel istismar sorununda, feminist perspektif, istismar edilen çocuk ve ailesi ile gerçekleştirilecek sosyal hizmet müdahalelerinde profesyonellerce göz ardı edilmemesi gereken bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada feminist perspektifin cinsel istismarın ele alınmasında önemli bir teorik zemin sunmasının en önemli nedenleri arasında, cinsel istismar eylemini failin anormallikleri ve sapkınlıklarının varsayımı üzerinden ya da kendisini daha iyi koruyamadığı nedeniyle istismar edilen çocuğu ve /

ailesini, bakımverenini sorumlu tutmanın çok daha ötesinde bir bakış açısı ele alınması gerektiğidir. Bu sorunu feminist perspektiften ele almak, yaygınlık tablosunun anlaşılmasında ve istismar sonrası müdahalelerin yanı sıra önleyici politikaların oluşturulması ve izlenmesi aşamasında da oldukça önemlidir. Bu kapsamda literatür araştırması yapılarak, uygulayıcılara üç farklı düzeyde gerçekleştirilebilecek sosyal hizmet müdahaleleri ile ilgili feminist perspektifte öneriler sunularak, bakış açısı kazandırılması amaçlanmıştır.

1. Cinsel İstismara Feminist Bakış

Cinsel istismarın 1970'lerde feminist hareket ve çocuk koruma lobisinin katkılarıyla kamuoyunda yer aldığı, siyasallaştığı ve konunun birçok alandaki yaklaşım ve tanımlamaları değiştirdiği bilinmektedir (Brownmiller, 1975; Herman ve Hirschman, 1977; Angelides, 2004). Çocuk cinsel istismarı, yalnızca çocukların haz amaçlı eylemlerde kullanılması üzerinden değil, tecavüz, çocuk cinselliği ve aile içerisinde kız çocuklarının babaları tarafından cinsel eylemlere zorla dahil edilmesinden gelen tartışmalarla şekillenmiştir. Sigmund Freud'un baştan çıkarma kuramı ile başlayan tartışmalar feministlerin konu üzerine eğilerek tecavüz, istismar ve ensest eylemlerinin tahakküm ve cinsiyetle ilişkili olduğu konusundaki argümanlarla birleşmiş ve yeniden tanımlanmıştır (Herman ve Hirschman, 1977; Angelides, 2004). Feminist perspektif cinsel istismarı, failin bireysel koşul ve nedenlerinden dolayı normal düzenden sapma davranışı olarak değil, düzenin normal olmadığını belirterek sorunun cinsel eylem olarak değil, toplumsal düzenden beslenen ve hâkim güç ilişkilerinin bir tezahürü olan şiddet biçimi olarak ele almaktadır.

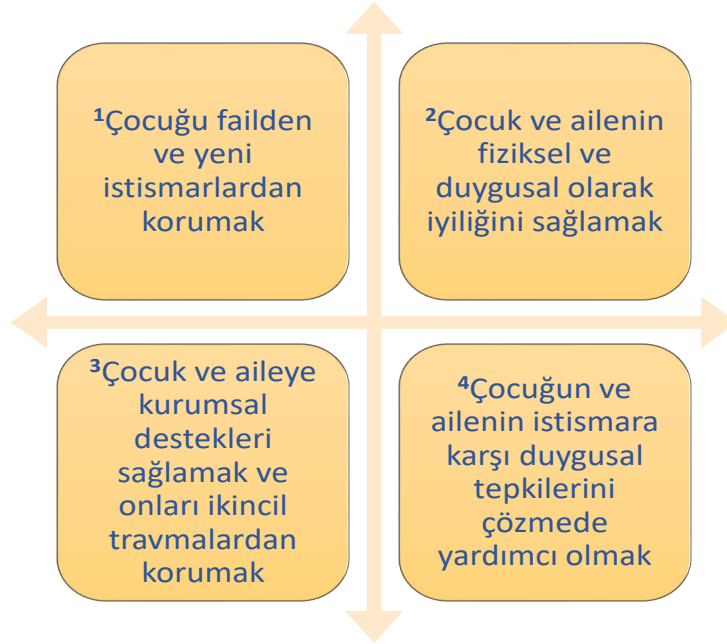
Finkelhor'un (1979) da teorik ve kavramsal olarak ele aldığı çocuk cinsel istismarında "rıza" konusu feministlerin de dikkat çektiği bir konu olmuştur. Cinsel eylem söz konusu olduğunda rıza taraflar arası bir karşılıklılıkla ilişkili bir olgu iken, reşit bireylerde dahi bu konunun nasıl ve ne şekilde ele alındığına dair feminist bakış önemli savaşlar vermiştir. Özellikle, söz konusu reşit olmayan bir birey olduğu zaman, tartışmanın bu boyuta indirgenmesi önemle ele alınması gereken bir durumdur. Cinsel istismar çocuğun fail tarafından birçok farklı yöntemle araçsallaştırılarak, aynı zamanda pasifize edildiği çok yönlü bir eylemdir. Radikal feministler cinsel istismarda rıza konusunun söz konusu edilip, maruz kalanı suçlamanın yanlışlığına vurgu yapmakla birlikte, cinsel istismarın cinsel bir eylemden çok daha fazlası olduğunu, şiddet türü olarak erkek gücünün temsil edilmek istendiği ve iktidar göstergesi olarak kullanıldığı bir sorun olarak ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır (Angelides, 2004). Finkelhor (1979) ayrıca rızanın karşılıklılığının evet ya da hayırdan çok daha fazlası olduğunu, her iki tarafın da eylemin sosyal bağlamını ve sonuçlarını gerçekten anlamasını gerektirdiğini ve bu nedenle de çocuğun bu eylemin kapsamı, sonuçları ve kendisi üzerindeki amaç ve etkilerini bilmesinin mümkün olamayacağını belirterek cinsel istismarda rıza tartışmalarına feminist bakışa paralel bir açıklama getirmiştir. Finkelhor'un (1979) çocuğu merkeze alan bu açıklamaları feministler tarafından önemli bir açıklama olarak görülmektedir (Angelides, 2004).

Feminist hareketin kendi içerisinde farklı teorisyenleri olması, cinsel istismara ilişkin net bir feminist tanımın yapılmasının önündeki engel olmuştur. Cinsel istismar eylemine ilişkin tanımların ise daha çok radikal feministler ve post-modern feministlerden geldiği görülmektedir (Purvis ve Ward, 2006). Radikal feministler cinsel istismarı, cinsel bir eylemden çok daha fazlası olarak tanımlamışlardır (Solomon, 1992). Özellikle aile işlev bozukluğu teorisine meydan okuyarak, istismarın devlet eliyle pekiştirilen ataerkil gücün ve erkekliğin inşa edilip süregelen kılındığı bir eylem olarak görmüşlerdir. Özellikle güçlü olarak tanımlanmayacak erkeklerin bile fail kimliğinde hegemonik erkekliğine ilişkin bir onarıcı süreç ve güç temsili olarak çocukları istismar ettikleri belirtilmektedir (Küçükkaraca ve Albayrak, 2016). Post-modern feministler ise; radikal feministlere eleştiri olarak ortaya çıksa da cinsel istismarı yine onlarla benzer temellere dayandırmakta fakat radikallerin kesin erkek gücü ve erkek cinselliği söylemlerine eleştirel tutum geliştirmektedirler. Cinsiyete ilişkin gücü kabul etmenin yanı sıra, gücün karmaşık ve değişken olduğunu ve bu nedenle sadece erkek olmanın ön planda tutulmasını eleştirmektedirler (Purvis ve Ward, 2006). Fakat post-modern feminizmin cinsel istismara yaklaşımına ilişkin temel eleştiri ise; teorisyenlerin bu sorunu kavramsal olarak net bir şekilde ortaya koyamamaları yönünde olmuştur.

Cinsel istismara maruz kalan kadınların erkeklerden farklı olarak, özellikle yetişkinlik dönemlerinde de kötüye kullanım mağduru olmaları ile yaşadıkları istismar arasında ilişki bulunmaktadır (O'Leary vd., 2010). Aslında kadınlar çocukluk döneminde de istatistiksel olarak daha fazla kötüye kullanılıp, istismar edilmekte iken yetişkinlik döneminde cinsiyete bağlı bu dezavantajlı durumunun süregelenliği dikkat çekmektedir. Driver ve Droisen (1989)

ensest deneyimi olan kadınlarla cinsel istismarı feminist perspektiften ele aldıkları kitaplarında, kadınların kendini mağdur olarak tanımlanmaktan ziyade yaşadıkları olumsuz çocukluk deneyiminden çıkıp kurtulmaya çalışan ve sonraki çocukların yaşadıklarının anlaşılmasına ve mücadelelerine katkı sunan bireyler ve kadınlar olarak tanımlanmak istediklerini belirtmişlerdir. Firestone (1970) çocuk istismarlarının önündeki en büyük baskının ve mücadelenin kadın hareketlerinden gelmesi gerektiğini belirterek konunun feminizm ve kadın hareketleri için de önemli bir gündem olması gerektiğini vurgulamıştır.

Çocukların daha çok aile üyeleri ya da tanıdıkları kişiler tarafından cinsel istismara uğradıkları bilinmektedir (Finkelhor, 1994; Elliot vd., 1995; Kaufman vd., 1998; Simon ve Zgoba, 2006; Stoltenborgh vd., 2011). Sosyal hizmet uzmanlarının bu noktada çocuğu aileden ya da istismar riskinin olduğu çevreden uzaklaştırıp korumakla yetinmeyip, aynı zamanda suçlu olmayan aile üyelerine de hizmet vermesi ve onları da gerekli tedavi sürecine dahil etmesi beklenir. Çocuğun ve ailenin olağan süreçlerini etkileyecek unsurları fark etmeli ve bunların bertaraf edilmesi için bireyle çalışma ve aileyle çalışma müdahaleleri gerçekleştirmelidir. Cinsel istismar vakalarına yönelik gerçekleştirilen müdahaleler suçluluk ve sorumluluk duygularının ağırlığını hafifletmelidir (Conte ve Berliner, 1981). Özellikle aile üyesi ya da yakın biri tarafından bu istismar gerçekleştirildiğinde tablo daha ağırlaşmakta ve sonuçlar da buna paralel olarak geniş çaplı, çok yönlü ve olumsuz olmaktadır. Cinsel istismara maruz kalan çocuk ve ailelerinin alacağı sosyal hizmet müdahalelerine ilişkin Conte ve Berliner (1981) öncelikli ihtiyaçlar ve acil hedeflerin gerçekleştirileceği Şekil 1’de yer alan dördü bir sıralama tasarlamışlardır.

Şekil 1. Sosyal hizmet uzmanının cinsel istismar vakalarında öncelikli hedefleri (Conte ve Berliner, 1981)

Ulusal literatürde cinsel istismar ve sosyal hizmeti konu alan çalışmalara bakıldığında;

Öztürk (2009) cinsel istismara maruz kalan çocuk ve ailesi ile çalışmayı ele aldığı çalışmasında, doğrudan feminist perspektif ile olmasa da çocuğu merkeze alarak aile dinamiklerini ve psiko-sosyal değerlendirmelerin önemini vurgulayarak özellikle ailenin sosyal destek sistemlerinin ve istismara maruz kalan çocuğa yaklaşımın önemini vurgulamış, annelerle yapılacak grup çalışmasının ve aile üyelerinin duygusal ihtiyaçlarının giderilmesine değinmiştir.

Aydemir ve Yurtkulu (2012) çocuk cinsel istismarıyla mücadelede, 2010 yılından itibaren Sağlık Bakanlığı bünyesinde hizmet veren Çocuk İzlem Merkezlerini ele almış ve kurumlararası iş birliğinin sağlanmasının amaçlandığı bu merkezlerin yaygınlaşmasının önemini ve merkezlerin etkin bir şekilde işlemesi için de sosyal hizmet uzmanlarının deneyimlerinin ve istihdam edilmelerinin önemli olacağını vurgulamıştır.

Sağlam (2016) kamu hastaneleri birimlerinde cinsel istismara maruz kalan çocuğa sosyal hizmet yaklaşımını ele aldığı çalışmada, sağlık kuruluşlarında profesyonellerin istismar konusunda bilgili olmasının önemli olduğunu, kurumlar arası iş birliği ve koordinasyonun hızlı ve işlevsel olması gerektiğini, sosyal hizmet uzmanlarının istismara maruz kalan çocuğa yaklaşım konusunda hizmet içi eğitimlere tabi tutulmasının önemli olduğunu vurgulamıştır.

İçağasioğlu-Çoban ve Bulut (2016) cinsel istismara maruz kalmış ergen kız çocuklarıyla gerçekleştirdikleri grup odaklı sosyal hizmet uygulaması çalışmalarında, grup çalışmasının katılımcı ergenler üzerinde olumlu yönde etkisi olduğunu, grup üyelerinin problem çözme becerilerinin arttığı ve kaygı düzeylerinin ise düştüğünü bulgulamışlardır.

Hatipoğlu (2017) sosyal hizmet uzmanlarının cinsel istismara maruz kalan çocuklarla gerçekleştirdikleri mesleki çalışmalardan psiko-sosyal etkilenme deneyimlerini ele almış, uzmanların dolaylı travma, mesleki tükenmişlik ve aile yaşantılarında şüpheli, çocuklarıyla olan ilişkilerinde ise daha korumacı olduğunu bulgulamıştır.

Soner ve Aykut (2017) eneste maruz kalmış bireylerde dissosiyatif kimlik bozukluğu tanısını sosyal hizmet temelinde ele aldıkları çalışmalarında, sosyal hizmet uzmanlarının travmatize olmuş çocuklarla gerçekleştirileceği terapilerin söz konusu hastalığın tedavisinde önemli olduğu, çocuğun ilaç kullanımının, aile ilişkilerinin düzenlenmesinin, güvenlik önlemlerinin alınmasının ve gerekli hallerde koruma kararı çıkartılmasının, baş etme becerilerinin artırılmasının, çevreyle uyumlarının sağlanmasının ve toplum düzeyinde eğitimler verilmesinin sağlanması noktasında uzmanların önemli rolleri olduğu vurgulanmıştır.

Paslı (2017) cinsel istismara maruz kalanları ekolojik sistem yaklaşımı içerisinde ve mikro düzeyde analiz ederek incelediği çalışmada, zihinsel yeti yitiminin çocuk için önemli risk faktörü olduğunu, yasal süreci etkileyen mikro sistemin anneye ilişkili olduğunu, güçlü bir anne ve öğretmenin çocuğun istismarının açığa çıkması sürecinde önemli ve olumlu yönde etkisinin olduğunu, aile içi iletişimsizlik, şiddet ve güvensizliğin ise mezo sistemdeki olumsuz unsurlar olduğunu bulgulamıştır.

Kılıç ve Tekin (2019) sosyal hizmet uzmanlarının korunmaya ihtiyacı olan çocuk birimlerinde ihmal ve istismar vakalarına ilişkin görüşlerini inceledikleri nitel yöntemle gerçekleştirilen çalışmalarında, uzmanların cinsel istismar ve enest vakalarında aile ile çalışırken sorunu aile üyelerine açıklamada ve vakaya ilişkin değerlendirme yapmakta birtakım zorluklar yaşadıklarını, katılımcıların, sosyal hizmet uzmanlarının cinsel istismar vakalarını ele alabilecek yetkinlikte ve eğitimde olmaları gerektiğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Paslı (2019) cinsel istismarı, maruz kalan çocuklar ve çocuğu maruz kalan annelerin deneyimlerini mikro ve mezo sistemler açısından ele aldığı nitel yöntemli araştırmasında, cinsel istismarın anneler ve çocuklar üzerinde utanç, suçluluk, korku, güvensizlik ve kaygı gibi baş etmesi zor duygular yarattığını, çocuk ve annelerde birtakım ruhsal bozuklukların meydana geldiğini ve aile üyeleri arasında zor koşulların getirdiği birliktelik ve dayanışma duygusu gibi olumlu sonuçların oluştuğunu, mikro sistemde anne ve çocuğa sosyal destek sağlanması durumunun oluştuğunu ve kız çocuklarının istismarın failiyle evlendirilerek namusunun temizleneceği algısının olduğunu bulgulamıştır.

Literatürde yer alan ve yukarıda değinilen araştırmaların konusu ve içeriğine, elde ettiği bulgulara, tartışmalara ve önerilerine bakıldığında, sosyal hizmet perspektifinden cinsel istismar sorununun, daha çok çocuğun istismar sonrası koruyucu ve bakım müdahaleleri ekseninde ele alındığı, istismarın çocuk üzerindeki etkilerinin ön plana çıktığı, maruz kalan çocuğa ilişkin hizmet modellerinde yeniden travmatize olmanın önüne geçilmesi gerektiği, kurumlar arası işbirliğinin ve eşgüdümünün önemli ve gerekli olduğu, çocuk ve ailenin psiko-sosyal ihtiyaçlarının ve aile işlevselliğinin önemli unsurlar olduğu, anne faktörünün ön plana çıktığı, anneye önemli anlamlar ve roller yüklendiği, sosyal hizmet uzmanlarının istismar alanında önemli görevleri olduğu, uzmanların etkilenmelerinin ve korunmalarının önüne geçilmesi gerektiği, konunun uzmanlaşma ihtiyacı doğurduğu ve koruyucu çalışmaların yanı sıra önleyici çalışmaların gerekliliğine ilişkin vurguların yer aldığı görülmektedir.

Dikkat çekilen bulgular ve öneriler, cinsel istismar sonrası süreçler açısından çocuk ve bağlı bulunduğu sistemlerin üyeleri açısından oldukça önemli konular olarak belirtilmekte, uygulamalarda ve alanyazında da sık sık gündeme gelmektedir. İstismarla ilişkili tüm bu süreçler ve gerekliliklerde önemli olduğu düşünülen ve bu araştırmanın odağını oluşturan feminist perspektifin, yalnız çocuğu değil, feminist teori gereği başta kadınlar olmak üzere, çocuğun ailesi, bakımverenleri, tabi olduğu yasalar, hizmet aldığı kurumlar ve politikaların içeriği bakımından mesleki uygulamalarda, müdahalelerde ve yasal düzenlemeler ve politika yapıcılarının gündeminde olması gerekliliğidir.

2. Feminist Teori ve Sosyal Hizmet Üzerine

Kadınların geçmişten bugüne kazanım ve kayıpları daha çok toplumsal yaşamın dinamikleriyle ve iktidar pratikleriyle değişmiştir. Savaşlar, krallıklar, devrimler, dönem anlayışları, sanayi devrimiyle gelen aile ve toplum yapısındaki temel değişiklikler ve daha birçok siyasal olaylar bu sürecin en önemli tetikleyicileri olmuştur. Söz konusu süreçte kadın hareketleri farklı ülkelerde ve kıtalarda, etnik ve sınıfsal birçok süreçten geçerek kadına bakışın ve nihayetinde feminist teorinin ortaya çıkmasına, çeşitlenmesine ve kadına bakış açılarında değişikliklere sebep olmuştur. Feminist teori sosyal hiyerarşik düzenin erkek lehine olmasını, erkeğin sahip olduğu güç ve ayrıcalıkların cinsiyet temelli bir eleştirel analizini sunarak açıklar (Donovan 1992; Hırata vd., 2007). Bu güç ilişkileri, sınıfsal, etnik ve sosyokültürel dinamiklerle birleşerek daha güçlenmekte ve erkeğin sosyokültürel, ailesel, politik, yasal ve ekonomik alanlarda üstünlüğünün pekişmesine olanak tanımaktadır (Azzopardi vd., 2018).

Feminist felsefenin özgürlükçü ve eşitlikçi yaklaşımının sosyal hizmetin değer ve amaçları ile örtüştüğü gerçeği feminist sosyal hizmet uygulamalarının ortaya çıktığı ilk yıllardan günümüze değin vurgulanmıştır (Russel, 1989; White, 2006; Buz, 2009). Feminist sosyal hizmet, kaynağını feminizmden alan ve müracaatçıların cinsiyetler arası farklılıklardan kaynaklanan problemlerinde ataerkilliğe meydan okuyarak, kadın deneyiminden hareketle, odağını eşitliğe ve güçlendirmeye çeviren bir uygulamadır. Feminist sosyal hizmet uygulamasında, sosyal hizmetin birey ve yaşadığı çevre ile uyumunu artırma çabası farklı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden uzak, güçlendirici ve özgürleştirici bir yaklaşım eşlik etmektedir.

Feminist uygulamanın tarihine bakıldığında, feminist hareketlerin merkezindeki değişen farklı feminizm argümanlarından hareketle, ortaya çıkan feminist sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin içerikler Şekil 2'de gösterilmiştir. Feminist teorinin zenginliği, sosyal hizmet uygulamalarında farklı değerlendirme ilkelerinin ve müdahale pratiklerinin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Genel olarak tüm sosyal hizmet uygulamalarında olduğu gibi, bu uygulamaların amacı hem bireysel hem de sosyal değişimi teşvik etmektir (Nes ve İadicola 1989). Önemli olan işlevlerinden biri de cinsiyet eşitsizliğine ilişkin farkındalık artırma çabasında olmasıdır.

Şekil 2. Liberal, radikal ve sosyalist modellerde feminist sosyal hizmet (Nes ve İadicola, 1989)¹

Güç eşitsizliklerinin olduğu alanlarda çalışmak, doğası gereği güçlendirme yaklaşımını içinde bulundurur. Güçsüz olduğuna köklü bir şekilde sosyal, politik ve toplumsal olarak inandırılmış gruplar olan kadınlar, bu noktada kendi güçlerinin farkına varmaya en fazla ihtiyaç duyan bireylerdir. Kadınlarla çalışan sosyal hizmet uzmanları onları "zayıf cinsiyet" algısından uzaklaştırmaya çalışarak, karşılaştıkları psiko-sosyal problemleriyle güçlü bir şekilde baş edebilecek güce sahip olduklarına inandıracak ve onlara kadın olmayı bir avantaja dönüştürülebileceği mesajını verebilecek fırsata sahip bir konumdadırlar (Russel, 1989). Dominelli (2002, s.107) feminist yaklaşımın mesleğe diğer uygulamalar kadar sağlam yerleşmediğini ve bu nedenle de feminist uygulamada müdahalelerin ne tür sonuçlar doğuracağına da dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sosyal hizmet uygulaması

¹ Nes ve İadicola (1989) tarafından geliştirilen çerçeveden hareketle düzenlenmiş olup; feminist sosyal hizmet uygulamaların bütününe kapsamamaktadır.

gerektiren sorunların hassasiyeti, yerleşik toplumsal kalıpların cinsiyetçi oluşu ve kadınların da bu süregiden anlayışa razı olmasalar dahi ayak uydurmak zorunda kalışları feminist yaklaşımın önündeki engellerden biri olarak değerlendirilmektedir.

3. Feminist Perspektiften Cinsel İstismara Yönelik Sosyal Hizmet Müdahaleleri

Sosyal hizmet uygulamalarının amacı sorun sahiplerini (birey-grup-toplum) özne olarak sürece dahil ederek, soruna ilişkin çözüm ortamını oluşturmak ve çözüme katkı sağlamaktır (Cohen 1959 akt. Kongar, 1972, s.59). Bu durum aynı zamanda sorunun çözümü için yalnızca bireyle çalışmanın değil daha geniş gruplarla çalışmanın önemini ve gerekliliğini de belirtmektedir. Feminist teoriden beslenen uygulamalar mesleğin kendi içerisinde diğer yaklaşım ve müdahale yöntemleri kadar yerleşik olmasa da sorunun çözümünde önemli katkılar sunabilecek ve kapsamlı, dönüştürücü bir bakış açısı kazandırarak daha eşitlikçi, güçlendirici ve özgürleştirici bir nitelik kazandıracaktır.

Radikal feministler cinsel istismarın yalnızca kız çocukları için değil kız ve oğlan çocukların her ikisi için de oldukça yüksek risk taşıdığını, çünkü kadın ve çocukların hiyerarşik konumlarının, aleyhlerinde olan bu durumu kolaylaştırdığını vurgulamaktadır (Solomon, 1992). Cinsel istismarın sosyo-politik ve kültürel unsurlarla olan ilişkisi ise birçok disipline ele alınmış olan ve bilinen bir durumdur (Reavy ve Warner 2003, 16). Çocuk cinsel istismarı gibi bir alanda sosyal hizmet profesyonellerinin göz önünde bulundurulması gereken önemli bir nokta da istismarın kültürel ve toplumsal kimliğidir. Leigh (2014) çocuk koruma alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarıyla gerçekleştirdiği nitel bir çalışmada, uzmanların profesyonel kimliklerinin buldukları ve çalıştıkları sosyo-politik iklim içerisinde yeniden inşa edilme süreçlerine girdiğini belirtmektedir. Yaşadığımız toplumun dinamikleri ve çocuk cinsel istismarına ilişkin unsurlar ve yaygın toplumsal, politik ve siyasal yaklaşımlar uzmanlar için bu profesyonel kimlik inşasını da olumsuz yönde etkileyebilme tehdidi oluşturmaktadır.

Spratt ve Callan (2004) çocuk koruma alanındaki uzmanlar ve ebeveynlerle yaptıkları çalışmada, ebeveynlerin uzmanların çocukları için bir şeyler yapmak istediklerinin farkında olduklarını fakat kendilerinin (ailelerin) de yaşadıkları süreçlerin anlaşılmasını beklediklerini belirtmiştir. Ebeveynlerin uzmanlardan temel beklentilerinin, ebeveyn olmalarının anlaşılması ve deneyimlerinin yalnızca ebeveyn olmanın sorumlulukları çerçevesinde ele alınmayıp ayrıca bireysel olarak da değerlendirilmek olduğu belirtilmiştir. Bir anlamda feminist teorinin bakış açısı da bu yöndedir. Çocuk yararı düşünürken sadece çocuğun bakımını ve güvenli bir barınağı olması değil, çocuk için oluşturulan ortamın ve bu çevrenin içerisindeki psiko-sosyal ve bireysel unsurların da göz önünde bulundurulması gereklidir. Çocuğu ve çevresindeki yetişkinlerin birlikte ele alınması, gerektiğinde her bir yetişkinin ihtiyaçlarını ve sorunlarını da ele almak ve hak savunuculuğunu yapmak önemli olacaktır.

3. 1. Mikro düzeyde sosyal hizmet müdahaleleri

Mikro düzeyde sosyal hizmet uygulamaları, birey ve ailelerinin sorunlarına ve ihtiyaçlarına göre mikro düzeyde müdahaleler gerçekleştirecek mesleki çalışmaları kapsamaktadır. Bu bölümde cinsel istismara maruz kalan çocukların psiko-sosyal destek sürecine ve özellikle mesleki çalışmalarda sıklıkla önemli gündem olan anne faktörünü değerlendirmeye yönelik feminist perspektiften açıklamalar yer almaktadır.

Psiko-sosyal Destek: Yetişkinlik döneminde yaşanan ve tekrarlanan travmalar bireylerin kişiliklerini etkiler ve deyim yerindeyse kişiliği kemirir. Çocukluk döneminde yaşananlar ise yetişkinlik dönemi yaşantılarından daha farklı olarak kişiliğin biçimlenmesinde öncü rol oynar (Herman 1992, s.120). Çocuğun yaşamış olduğu süreç gelişimsel olarak birçok boyutuna etki etmiş ve fiziksel, duygusal, bilişsel ve ruhsal olarak çocuğun yaşamında birtakım olumsuz tablolara zemin hazırlamıştır. Travma sonrası stres bozukluğu, depresif semptomlar ve intihar düşüncesi cinsel istismarla ilişkili en yaygın problemlerdendir (Berliner ve Elliott, 2002; Alix vd., 2019). Çocukta davranışsal ve duygusal olarak değişim ve deformasyonların görülmesi ve bu değişimin gerek ailesi ile olan ilişkilerinde gerekse sosyal çevresi ile olan ilişkilerinde somutlaşması kaçınılmazdır.

Çocuk istismarının olduğu vakalarda uzmanların karar verici olarak önemli sorumlulukları bulunmaktadır (Polat Uluocak ve İçağasıoğlu Çoban, 2011). Çoğu zaman uzmanlar bir yandan çocuk ve ailesi ile çalışırken önemli karar ve sorumluluklarını yürütmekte ve bir diğer yandan çocuğa psiko-sosyal destek hizmeti sunmaktadır. Psiko-

sosyal risklerin ve unsurların değerlendirilmesinde eşitsiz aile ilişkileri ve toplumsal faktörlerin de göz önünde bulundurularak çocuğu bu çerçevede ele almak gerekmekte ve çocuğun çevresiyle kurduğu ilişkilerin biçim ve içeriği ile ataerkil ve cinsiyetçi tutumlar arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına gerek vardır. Cinsiyetçi tutumların bireylere verilen roller eksininde, kişilerarası ilişkileri de yapılandırmada önemli bir unsur olduğu gereği göz önünde bulundurulmalı ve çocuğun çevresiyle kurduğu ilişkilerin tanımlanarak, özellikle tekrarlayan istismarlarda ya da yeni istismar failleriyle karşılaşabileceği ihtimali üzerine psiko-sosyal açıdan güçlendirilmesi ve bilişsel, sosyal ve duygusal olarak birtakım yeni yapılandırılmalara dahil edilmesi sağlanmalıdır.

Feminist teorisyenlere göre toplumsal cinsiyet aslında salt heteroseksüel bir hiyerarşiden ziyade cinselliğin hiyerarşikleştirilmesi olarak da açıklanmaktadır (Butler, 1999, s.15-18). Bu cinselliğin hiyerarşikleştirilmesi durumu zamanla yerini cinselleştirilmiş hiyerarşik ilişkilere bırakmakta ve cinselliğin gelişimsel olarak fark gözetilmeksizin kadın ve çocukların nesneleştirilip güçsüzleştirilerek araçsallaştırıldığı eylemlere dönüşmektedir. Özellikle kız çocuklarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösteren cinsel istismar oranları konuya bu pencereden bakmayı ve çocukla bu yönde de farkındalık geliştirme çalışmalarını içeren feminist uygulamaları kaçınılmaz kılmaktadır.

Anne Faktörünü Değerlendirme: Annelik feminist kuramın tarihinde kadın tartışmalarının önemli bir ögesi olmuştur. Bir yandan doğurganlığı ile gelen kutsallığı öte yandan kendisine biçilen roller ve verilen görevlerle gelen eşitlikten uzak ezilmişliği, bir diğer yandan ise adına gerçekleştirilen siyasal ve sosyal hak alma talepleri bu tartışma ve gerilimlerin üç ayrı ayağını oluşturmuştur (Hirata vd., 2007, s.39-45). Çocuk alanında da anne önemli bir özne olarak yine farklı konumlarda ve beklentiler içerisinde müdahalelerin bir parçası olagelmıştır.

Çocukları cinsel istismara uğrayan ebeveynlerin yaşadıkları süreçlerin psikolojik etkileri ve özellikle de duygusal sarsılmalar aile üyeleri ve ebeveynler arasında birtakım gerginliklere yol açabilmekte, özellikle aile içerisinde yaşanan bir istismar (ensest) mevcutsa, etkileri çok daha sarsıcı olabilmektedir. İstismara uğrayan çocukların özellikle annelerinin çocuklardaki duygusal etkilerin farkında olamayacak kadar kaygı ve stres içerisinde yaşadıkları (Allagia ve Turton, 2005) ve annelerin de bireysel olarak desteğe ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır (Viladimir ve Robertson, 2020). Annelerin %27 ila %87 aralığında bir oranda, çocuklarının cinsel istismarının açığa çıkmasında destekleyici olduğu görülmüştür (Everson vd., 1989; Elliot ve Carnes, 2001; Kellogg ve Menard, 2003). Fakat cinsel istismarın açığa çıkmasında önemli bir diğer konunun da aile içerisindeki şiddetin varlığı olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle kadının şiddete maruz kaldığı yerde ve çocuğun da aile içinde şiddet görmesi durumunda ise cinsel istismarın ifşası ve yasal bildiri çok daha olumsuz etkilenmektedir (Kellogg ve Menard, 2003).

Profesyonellerin özellikle istismarın açığa çıkması sonrasındaki sürece ilişkin tutumları anneyi sorumlu tutmaktan ziyade, doğrudan desteklenerek ve güçlendirilerek dolaylı bir şekilde de anne ve çocuğun eş zamanlı yararını gözetmek şeklinde olmalıdır. Genel olarak çocuk refahı alanında karşılaşılan en temel sorunlardan biri ise sürecin anne üzerinden ilerlemesi, çoğu zaman annenin yetersizlik ve sorumsuzlukla suçlanması ve babaya ilişkin bir değerlendirmenin yapılmamasıdır (Stark ve Flitcraft, 1988; Azzopardi vd., 2018). Oysaki araştırmaların ve uygulamaların babalara ilişkin bulgulara ve uygulamalara da ihtiyacı vardır. Toplumsal standartların belirlediği kadın ve anne kavramı cinsel istismar vakalarında annenin sorumluluklarıyla ilişkilendirilmekte ve anneyi çocuğun istismarını önleyememe noktasında yaptırımlara maruz bırakılmaktadır. İyi anne kötü anne kavramlarının bu noktada feminist teoriden ele alınması halinde bu sorunda aslında bakım veren olarak sadece annenin değil babaların da sorumluluğu paylaşması gerektiği ortaya çıkacaktır. Özellikle enest vakalarda anneye yönelen bu tutum ve yaklaşımların profesyoneller tarafından daha yoğun bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir (Joyce, 2007).

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuk koruma alanında özellikle, çocukların yararını gözettiğinde bakım veren olarak yalnız annenin değerlendirmesini yapmayıp, annenin içinde bulunduğu konumda ve durumunda, ataerkil yapının çıktılarını hatırlayıp çocuk ve annenin çıkarlarının ortak paydada buluşturulmasını sağlamaları önemlidir. Birçok istismar vakasında annelerin çocuklarını koruma noktasında yetersiz kaldıklarını düşündükleri fakat kendi koşulları içerisinde yapabileceklerinin sınırının da farkında oldukları görülmektedir. Bu durum özellikle istismar vakalarında uzmanlara feminist bakış açısının önemini ve gerekliliğini hatırlatmalıdır.

3. 2. Mezzo düzeyde sosyal hizmet müdahaleleri

Sosyal hizmetin mikro düzeyde müdahalelerinde bireylerin ihtiyaç ve sorunlarına yönelik mesleki çalışmalar, aynı zamanda bireyi etkileyen küçük grupları ve çevresi için de sorunun çözümüne katkı sunmayı ve onlarla da mesleki çalışmayı çoğu zaman gerekli kılmaktadır. Bu başlıkta, cinsel istismara maruz kalan çocuğun ailesi ile çalışma ve bakımveren/ebeveynlerle grup çalışması feminist perspektifte ele alınarak açıklanmıştır.

Aileyle Çalışma: Aile desteğinin çocuk cinsel istismarının kısa ve uzun vadeli sonuçlarında önemli etkisinin olduğu farklı çalışmalarla ortaya konmuştur (Kendall-Tackett vd., 1993; Elliott ve Carnes, 2001; Bolen ve Lamb, 2007; Corcoran ve Pillai, 2008). Ailelerin kendi dinamiklerinin tespiti ve ihtiyaçlarının sorunlarıyla olan ilişkisine odaklanan aile çalışmaları, sosyal hizmetin ailelerle çalışmadaki müdahale ve uygulamalarının temelini oluşturur. Geleneksel toplumlarda görülen baskın ataerkil ilişkiler, toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsizlik temeline dayanması ve güç ilişkilerinin ayrımcı ve baskıcı tezahürleri ailelerin sorunları ile doğrudan ilişkilidir. Bu sorunların karmaşasıyla önemli bir bağı bulunan çocuk istismarı sorununda eşitsiz güç ilişkilerinin mağduru olan aile üyelerinin durumu da açığa çıkmaktadır. Ailelerle çalışmada feminist teorinin önemli katkıları olmuş olsa da uygulamada feminist tedavi ve terapilerin halen yaygınlaşması noktasında bazı engellerin varlığı görülebilmektedir (Uluocak-Polat ve Bulut, 2011).

Kadın ve çocuk refahı alanında sosyal hizmet uygulamalarında genellikle uzmanların kadınların psikolojik ihtiyaçlarını düzenleme ya da sosyal organizasyonlarını düzeltmeye teşviktense, daha çok annelik becerilerine ve kişilerarası ilişkilerine odaklandığı görülmektedir (Dominelli, 2002, s.115). Oysaki aileler istismardan sonra çocuğa ve yaşanan duruma ilişkin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde önlemler almaya çalışarak çocuk için risk oluşturacak tepki ve tutumlara yönelebilmektedirler (Regehr, 1990). Bu önlemler aile içerisinde baskıcı bir ilişkinin oluşmasına, yaşananların travmatik etkisinin görmezden gelinmesine ve suçlayıcı ve otoriter bir havanın evde hâkim olmasına neden olabilmektedir.

Çocuk istismarında toplumsal ihmaller ve ailesel nedenler birbiriyle örtüşebilmektedir. Bu nedenle de aile dinamiklerini ve toplumsal koşulların analizini iyi yapmak önemli bir konudur (Polat, 2019, s.33). Sosyal hizmet uygulamaları da genellikle problemlerin kendi içerisindeki dinamiklerle çözülmeye çalışıldığı aile ortamında gerçekleştirilir (Dominelli, 2002, s.105). Aile ile ilgili beklentilerden en temeli aile tutumunun yapıcı olması ve sorunlara hızlı ve kendi içerisinde çözümler üretebilmesidir. Geleneksel muhafazakâr kesimde aile patriarkal yaşamın gereklerinin sürdürüldüğü güvenli bir sığınak olarak tanımlanırken feministler aileyi kadın ve çocuklar için bir baskı aracı olarak tanımlamış ve ailede kadının rollerini yeniden tanımlamanın gerekliliğini vurgulamışlardır (Clarks, 1996, akt., Dominelli, 2002).

Vladimir ve Robertson (2020), istismar etmeyen ve koruyucu tavır sergileyen babalarla yürüttükleri fenomenolojik çalışmalarında babaların daha evvelki çalışmalardaki gibi psikolojik olarak acı çektiklerini ve aileyi bir arada tutma ve çevreye güvenme noktasında önemli sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Öte yandan, toplumumuzda cinsel istismara uğrayan çocukların istismara maruz kalmanın yanı sıra ailelerinden yana can güvenliği risklerinin olduğu, ailenin istismardan dolayı kız çocuğunu suçladığı ve onunla görüşmeyi reddettiği vakaların varlığı da unutulmamalıdır (Barut, 2018). Kız çocuklarının istismarın yanı sıra ailelerinden yana ataerkil, baskıcı ve doğrudan infaz kararlarıyla değerlendirildiği gerçeği de göz önünde bulundurulmalı ve ailelerle çalışırken aile üyelerinde bilişsel anlamda bir dönüşüm de amaçlanmalıdır.

DiLillio ve Damashek (2003) istismara maruz kalan çocukların annelerinin ebeveynlik özelliklerini ele aldıkları çalışmalarında, kadınların çocuklarıyla kurdukları ilişkilerde ebeveyn olarak sınır koyma noktasında problemler yaşadığını öte yandan da fiziksel şiddete de yöneldiklerinin tutarlı bir şekilde görüldüğünü belirtmişlerdir. Bu çalışmaların ise eşitlikçi, güçlendirici ve haklar bağlamında yeniden üretimin sağlandığı ailelerin hedeflendiği şekilde olması önem kazanmaktadır.

Bakımverenlerle Grup Çalışması: Toplumsal cinsiyet öğretileri, alışkanlıkları ve kültürel kalıpları bireylerin yaşamına oldukça köklü bir şekilde yerleştiğinden çocuğu zaman ırk, yaş, cinsiyet (daha çok olumsuz olarak kadınlar) ve sınıfsal bir ayırım gözetmeksizin gündelik yaşam içerisinde süregelenliğini devam ettirir. Bireyler bu davranış kalıplarının dışına çıkmaya çekinir ve kendini güvende hissetmemeye başlar (Thompson, 2007, s.112).

Cinsel istismardan hayatta kalanların aile üyelerindeki kadınlar da bu ilişki ağlarının içerisinde güçsüzleştirilmiş ve otoriteye karşı gelmesi halinde karşılaşacağı yaptırım ve zorlukların kaygısıyla da düzeni devam ettirecek bir konuma geri çekilmeye zorlanmaktadır. Cinsel istismarın aile ortamlarında tezahür bulduğu vakalarda istismar edenin çocuk ve diğer aile üyeleriyle arasındaki ilişkide de eşitsiz güç ilişkilerinin varlığı mutlak bir şekilde sürmüştür (Herman, 1992, s.123-125). Ailedeki kadınlar ensest ilişkinin varlığından önce ve sonra baskı ve şiddete maruz kalmış, yalnızlaştırılmış ve çevreleriyle olan ilişkileri kısıtlanmıştır. Ensest vakaların dinamikleri bu noktada kadınlar için başlı başına bir sorun alanı oluşturmaktadır (Bozbeyoğlu, 2010).

Grup çalışması bireylerin grup yaşantısı içerisinde kendini gerçekçi bir biçimde algılamasına, benlik saygısını elde edebilmesine ve arttırmasına olanak sağlayan ve yaşadığı acı ve baş etmesi zor durumlar için güç veren önemli bir sosyal hizmet uygulamasıdır (Duyan, 2010, s.288). Kadınlarla gerçekleştirilen grup çalışmalarının güçlendirici olduğu ve bireysel kazanımların sağlandığı olumlu etkileri farklı çalışmalarla bulgulanmıştır (Duyan, 2003; Tekindal, 2015). Feminist sosyal hizmetin odağında güçlendirme, kaynak oluşturma, farkındalık yaratma ve kendi kendine yardım vardır (Kissman, 1991) ve feminist grup çalışması da kişisel olan politiktir argümanından hareketle, cinsiyetçi ilişkilerin ele alınarak kadınların güçlendirilmesini hedefleyen uygulamadır (Tekindal, 2015).

Araştırmalar kadınların çocuklarını desteklemek istediklerini fakat önünde farklı engeller olması dolayısıyla bu durumu gerçekleştiremediklerini belirtmektedir (Çavlin vd., 2018, s.81-85). Bu, kadınların ebeveyn, bakımveren ve maruz kalan çocuğun yakını kimliklerinin dışında özgürleştirilme ihtiyacı olan ve güçlendirme yaklaşımı ile psiko-sosyal destek alabilecek durumda kadınlar olduğu unutulmamalıdır. Kadınların yaşadıkları zorlukların ve kısıtlanma nedenlerinin feminist bir eksende ele alınıp, kadını suçlayan tutumdan uzaklaştırarak içerici ve güçlendirici bir çalışmaya dahil edilmesi, yalnız olmadıkları hissini sağlanması, kadınlarda aile işlevselliğine ilişkin farklı bir bakış açısının geliştirilmesi önemlidir. Kadınların elde edecekleri bu kazanılar doğrudan bakım verene ve dolaylı olarak da çevresinin güçlendirilmesi yolu ile de istismara maruz bırakılan çocuğa da kısa ve uzun vadede yararlar sağlayacaktır. Feminist uygulamanın grup çalışmalarından doğduğu ve feminist grup çalışmasının da feminist uygulama ve sosyal hizmet müdahalelerinde önemli bir konumda olduğu unutulmamalı (Tekindal, 2015, s.35-36) ve feminist grup çalışması, benzer deneyimleri yaşayan bu kadınlar için cinsel istismar vakalarında kaçınılmaz bir sosyal hizmet müdahalesi olarak hayata geçirilmelidir.

3. 3. Makro düzeyde sosyal hizmet müdahaleleri

Makro düzeyde sosyal hizmet uygulamaları, sorunun toplumsal boyutlarını toplum eğitimi, politika planlama ve geliştirme, organizasyonlar ve kalkınmalar vb. şeklinde farklılaşabilmektedir. Bu bölümde cinsel istismar sorununda makro düzeyde uygulamalara dikkat çekmek üzere, sorunu ele alan makro yaklaşımların ve politikaların arka planındaki paradigmalara ve de politikaların uygulayıcılar tarafından hayata geçme şekli üzerine uygulamalarda politikalara ilişkin farkındalık yaratılması amacıyla iki başlık yer almaktadır.

Paradigmaların Kapsamı: Feminizmin siyasi tarihle olan ilişkisi kadınların kendi temsiliyetini oluşturma mücadelesinden gelmektedir (Butler, 1999, s.43-45). Foucault iktidarların hukuki argümanlarının ve aynı şekilde düzenledikleri sistemlerin, daha sonradan temsil edilen öznelere bizzatı ürettiğini ve bu öznelere ilişkin söylemlerin de yaratıcısı olduğunu belirtir (Butler, 1999). Bir anlamda buradan hareketle feminist söylemin siyasal ve hukuki temsiline eleştirel bir bakış açısının gerekliliğini de vurgulamak ayrıca önemli olacaktır.

Feminist sosyal hizmetin hayata geçmesi, uygulamalarının sistematik bir şekilde gerçekleştirilebilmesi ve tüm bunların yasal dayanaklarla sürdürülmesi en temelde feminist bir siyaseti ve eşitsizlikten uzak sosyal politikayı zorunlu kılar. Siyasi arenadaki partilerin ve politikalarının feminist bir niteliğe kavuşması ise dünyanın birçok yerinde kolay değildir (Dominelli ve McLeod, 1989, s.155-156). Sosyal politikaların toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve ataerkil iktidar ilişkilerinin yeniden inşasında oynadığı rolün büyüklüğü, refah devletinin tarihinden günümüze kadar geçen sürede net bir şekilde görülmüştür (Yazıcı, 2016). Feminist söylemin eleştirilerinin hayata geçmesi ve politikaların dönüşümünün gerçekleşmesi de buna paralel olarak, kısa vadede kolay ve hızlı bir şekilde mümkün görünmemektedir.

Bolen (2001) cinsel istismarın mikro sistemlerle açıklanmasının daha kapsamlı bir yaklaşımı geride bırakacağını ve bu durumun makro sistemde yer alan riskleri göz ardı ettirebileceğini belirtmektedir. Ayrıca bireysel ve mikro

düzeyle ortaya çıkan risklerin ise toplumsal beklenti ve kalıpların temsili olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra paradigma değişikliğine gidilerek maternal suçluculuğun bırakılması ve görünenin ve sanılanın çok daha ötesinde, istismarın arka planındaki risk unsuru olarak değerlendirilebilecek sosyal yapıyı dönüştürmenin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Bu yapıyı sorunun birey, aileler ve daha geniş bir bağlamda toplumda yarattığı etki, sorunun anlaşılması noktasındaki bakış açısının eksikliği ile daha karmaşık ve çözümsüz hale gelebilecektir. Bu nedenle soruna yaklaşım sadece fail ve istismar sonrası ortaya çıkan tablo üzerinden değil, istismar ortamını düşünsel ve eylemsel olarak hazırlayan, bu süreci besleyen dinamiklerin anlaşılmasıyla anlamlı bir mücadeleye de dönüşecek ve etkili bir hale gelecektir.

Politika ve Uygulama Çerçevesi: Kadın ve çocuk politikaları sosyal politikaların ana çatısı altında yer almaktadır. Feminist teoriye göre çocuk ve kadın dostu politikalar, güç eşitsizlikleri ve bu eşitsizliklerin yeniden üretimini besleyen kaynakları ortadan kaldırmalı ve politikaların cinsiyetçilikten uzak, kadın ve beraberindeki tüm koşulları ve özneleri ötekileştiren ve suçlayan tutumlardan arınmış olmalıdır. Uygulamalara bakıldığında ise merkezi ve yerel yönetimlerin politika planlama ve hayata geçmesi süreçlerinde görülen farklılıklar, ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede karşılaşılan bir durumdur. Politikaların uygulamaların çerçevesini belirleyeceği gibi uygulamadaki realitelerin de politikaların belirlenmesinde önemli unsurlar olduğu döngüsünü unutmamak gerekir. Uzmanların özellikle kadın ve çocuk alanında ve cinsel istismar sorununda bu döngüye ilişkin farkındalığı ve ilgili birimlere ve mercilere raporladıkları ya da yansıttığı mesleki her bir çalışmanın, baskı karşıtı bir felsefeyle ve feminist pencereden olması önemlidir. Mesleki çalışma ve raporlamalarda, kurumlar arası iş birliklerinde güç eşitsizliklerinin ön planda olması ve sorunlara ve çözümlerine feminist pencereden yaklaşılması önemlidir. Sosyal hizmet uzmanlarının, bu konuda farklı konumda ve görevlerde rol aldıklarında da dönüştürücü ve hak savunucu olarak politika planlamalarında feminist bakış açısını unutmaması önemlidir.

Çocuk ihmal ve istismarının eşgüdümlü olarak birçok kurum ve kuruluşu içeren sorun alanı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, soruna yalnızca suçlu bir fail ve istismar edilen bir çocuk ekseninde değil, çok boyutlu toplumsal dinamikleri olan bir sorun farkındalığıyla ve bu sorunun sirayet ettiği ve beslediği kaynakları kapsayan bir perspektifle yaklaşmak gerekir. Politikalar, uygulamalar ve paradigmlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğine meydan okuyan feminist izler barındırmalı ve özellikle kadın ve çocukların bu adil olmayan tabloda yeniden ve yeniden dezavantajlı duruma düşmesini engelleyecek düzeyle de baskı karşıtı olmaları sağlanmalıdır.

Sonuç Yerine

Feminizm toplumları şekillendiren sosyal, politik ve ekonomik yapıların önemine ve belirleyiciliğine işaret ederken, feminist sosyal hizmet de uygulamalarda ve müdahalelerde güç ve tahakküm ilişkilerine odaklanarak bu ilişkilerin dezavantajlı bireylerini koruma ve güçlendirmeyi hedefler. Ayrıca bu ilişkileri eşitlikçi yönde dönüştürmeyi odağına alır. Feminist uygulamalar, sosyal hizmette yaygın olarak kullanılan güçlendirme yaklaşımı ile benzer bir şekilde bireylerin bireysel ve sosyo-politik bağlamlardaki farkındalığına eleştirel boyut kazandırmalarına aracı olur. Aynı zamanda sosyal hizmetin bütünleştirici, sosyal adalet vurgu yapan ve özgürleştirici doğasına uygundur. Bu yönüyle de ötekileştirilen, suçlanan, haklarından mahrum bırakılan ve kendi koşulları içerisinde değerlendirilmeyen gruplarla çalışmada dönüştürücü ve bütünleştirici bir işleve sahiptir. Güç, iktidar ve otorite kavramlarının bireylerinin yaşamındaki rolü ve yeri ile ilgili önemli bilişsel ve sosyal kazanımlar elde edilmesini mümkün kılar. Özellikle de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin olarak bireysel ve kolektif kimliğin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Feminist perspektif, sosyal hizmetin mikro, mezo ve makro düzeyle uygulamalarında da daha adil, eşitlikçi ve güçlendirici bir paradigmaya teorik zemin sağlar. Bu çalışmada cinsel istismar sorununda sosyal hizmet müdahalelerinin feminist perspektiften ele alınması ve literatür ekseninde uygulayıcılara farkındalık kazandırılması amaçlanmıştır.

Cinsel istismar birçok toplumda görülmektedir ve belli bir sosyo-ekonomik düzeyle karakterize edilmemektedir. Sorunun bilim dünyasında ve kamusal alanlarda, özellikle kız çocukların baba ensestinden hareketle başlayan ve çocukların cinsel istismar edildiğine ilişkin gündem oluşturularak, kamuoyunda belirli bir etki yaratması da ikinci dönem feminist hareketin etkisiyle mümkün olmuştur. Cinsel istismardan hayatta kalanların ezici bir çoğunluğunun kadın, failerin ise göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir çoğunluğunun erkekler olması konuya erkek egemen bir toplumdaki kadın baskısının bir tezahürü olarak bakmayı elzem kılmaktadır.

Feminizmin vurgusu tahakküm, güç ilişkilerindeki eşitsizlik ve ataerkil baskıcı yapıların kadınların ve çocukların ezilmesini ve haklarından mahrum bırakılmasını vurgulamak iken, feminist sosyal hizmeti karakterize eden şey ise bu feminist argümanlardan hareketle, çevresiyle ilişkileri içerisinde ele alınan müracaatçı gruplarında ilişkilerin ve karşılıklı dayanışmanın, eşitliğin güçlü bir şekilde vurgulanmasıdır. Feminist sosyal hizmet uygulamaları, yeni bir müdahale yöntemi sunmaktan ziyade sosyal hizmetlerin mikro, mezo ve makro düzeydeki müdahalelerine yeni bir perspektif kazandırmayı ve soruna ilişkin daha eşitlikçi ve güçlendirici çözümler sunmayı hedefler. Bu çalışmada da istismar sonrasında, profesyonellerin gerçekleştirdiği sosyal hizmet müdahalelerine feminist bir perspektiften bakılmış ve ailelerin, kurumların kadınları güçlendirici olması, aile üyelerinin istismar sonrası tepkilerinde ve birbirlerine yaklaşımlarında eşitlikçi ve ortak sorumluluk alanlarının olduğu bilincine varılması, profesyonellerin içinde buldukları iklimin mesleki tutum ve bakış açılarına yansımaları konusunda dikkatli olması, kadına içinde yaşadığı toplumun eril zihniyetinin yarattığı yoksunluklar penceresinden bakılması ve politikaların eşitsizliklerine ilişkin yetersizliklerle ilgili önemli vurgular yapılmıştır.

Elbette feminist teorinin açıklamakta güçlük çektiği annenin çocuğu kötüye kullanım öyküleri de mevcuttur. Bu durumda da çocuğu korumayı birincil amaç güden sosyal hizmet, kadın suçlularla çalışma alanında aynı uzman tarafından olmasa da farklı alanlar ve kurumların dinamikleriyle feminist bir pencereden birey ve gruplarla çalışma olanağına sahiptir. Çocuğun ve beraberindeki ailesi ya da yakınlarının bu istismardan etkilenmesi kaçınılmazdır. Kadınların ve çocukların bu etkilenme düzeyinden önemli bir pay aldığı da feministlerin en önemli savlarından biri olmuştur. Feminist sosyal hizmet uygulamalarının, birey ve toplumların ihtiyaç ve sorunları arasındaki dengeyi kadın erkek eşitliği ekseninde, tahakküm ve patriyarkayı beslemeyen işlevi, güçlendirici ve dönüştürücü olması itibarıyla de yalnızca müracaatçı gruplarına değil uygulayıcılara da farkındalık kazanmaları noktasında önemli katkılar sunacaktır.

Teşekkür

Bu çalışmanın yazarı, çalışmanın hazırlanmasında sunduğu değerli katkılarından ötürü Doç. Dr. Gonca POLAT'a teşekkür eder.

KAYNAKÇA

- Alaggia, R., Turton, J. V. (2005). Against the odds: The impact of woman abuse on maternal response to disclosure of child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 14 (4), 95–113. doi:10.1300/J070v14n04_05
- Alix,S., Cossette,L., Cyr, M., Frappier, J.Y., Caron, P.O., Hébert, M. (2019). Self-Blame, Shame, Avoidance, and Suicidal Ideation in Sexually Abused Adolescent Girls: A Longitudinal Study, *Journal of Child Sexual Abuse*, DOI: 10.1080/10538712.2019.1678543
- Angelides, S. (2004). Feminism, child sexual abuse, and the erasure of child sexuality. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 10 (2), 141-177.
- Aydemir, İ. ve Yurtkulu, F. (2012). Çocuğa Yönelik Cinsel İstismarla Mücadelede: Çocuk İzlem Merkezi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 151-165.
- Azzopardi, C., Allagia, F., Fallon, B. (2018). From Freud to feminism: Gendered constructions of blame across theories of child sexual abuse, *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(3), 254-275, DOI: 10.1080/10538712.2017.1390717
- Barut, B. (2018). Cinsel İstismar Mağduru Kız Çocukların Umutsuzluk Düzeyi ile Saldırgan Tutumları Arasındaki İlişki (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği). Yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berliner, L., Elliott, D. (2002). Sexual abuse of children. J. E. B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C. T. Hendrix, C. Jenny, T. A. Reid (Eds.) *The APSAC Handbook on Child Maltreatment* adlı kitabın içinde (pp. 51-71). Sage, Thousand Oaks Los Angeles, CA: Sage.
- Bolen, R.M. (2001). *Child Sexual Abuse: Its Scope and Our Failure*. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum.
- Bozbeyoğlu, Ç.A., Kardam, F., Aliefendioğlu, H., Sungur, A. (2010). Ailenin karanlık yüzü: Türkiye’de enest. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 13(1), 366-451.
- Browne, A., Finkelhor, D. (1986). Initial and long-term effects: a review of the research . In D. Finkelhor (Ed.), *A sourcebook on child sexual abuse*, (pp. 119-142). Beverly Hills, CA: Sage.
- Brownmiller, S.S. (1975). *Against our will: Man, women and rape*. New York: Simon & Schuster.

- Butler, J. (1999). *Cinsiyet Belası*. (Çev. Başak Ertür). Metis Yayınları,
- Buz, S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 53-65.
- Chapman, D.P. , Whitfield, C.L. , Felitti, V.J. , Dube, S.R. , Edwards, V.J., Anda, R.F. (2004). Adverse childhood experiences and the risk of depressive disorders in adulthood. *Journal of Affective Disorders*, 82, 217-225. doi:10.1016/j.jad.2003.12.013
- Conte, J. R., Berliner, L. (1981). Sexual abuse of children: İmplications for practice. *Social Casework*, 62(10), 601–606. <https://doi.org/10.1177/104438948106201004>
- Corcoran, J., Pillai, V. (2008). A Meta-Analysis of Parent-Involved Treatment for Child Sexual Abuse. *Research on Social Work Practice*, 18(5), 453–464. <https://doi.org/10.1177/1049731507313980>
- Çavlin, A., Kardam, F., Aliefendioğlu, H. (2018). *Ailenin Karanlık Yüzü Ensest*. Metis Yayınları.
- Derman, O. (2014). *Çocuk İstismarına ve İhmaline Yaklaşım; Temel Bilgiler*. (Ed.) (Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi.
- Dillillo, D., Damashek, A. (2003). Parenting characteristics of women reporting a history of childhood sexual abuse. *Child Maltreatment*, 8, 319–333. doi:10.1177/ 1077559503257104
- Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice*. London, Palgrave.
- Dominelli, L., Mcleod, E. (1989). *Feminist Social Work (Critical Texts in Social Work and the Welfare State)*. Macmillan Education: UK.
- Donovan, J. (1992). *Feminist Theory*. (Çev. Bora Aksu, Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan). İletişim Yayınları.
- Driver, E., Droisen, A. (1989) (Ed). *Child Sexual Abuse : Feminist Perspectives*. Macmillan
- Duyan, V. (2003). *Gruplarla Sosyal Hizmet*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi,16: Ankara.
- Elliott, A. N., Carnes, C. N. (2001). Reactions of nonoffending parents to the sexual abuse of their child: A review of the literature. *Child Maltreatment*, 6(4),314–331. <https://doi.org/10.1177/1077559501006004005>
- Elliott, M., Browne, K., Kilcoyne, J. (1995). Child sexual abuse prevention: What offenders tell us. *Child Abuse & Neglect*. 19(5), 579–594.
- Everson, M.D., Hunter, W.M., Runyon, D.K., Edelson, G.A. And Coulter, M.L. (1989). Maternal support following disclosure of incest. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59: 197-207. doi:10.1111/j.1939-0025.1989.tb01651.x
- Finkelhor, D. (1979). What’s wrong with sex between adults and children? Ethics and the problem of sexual abuse. *American Journal of Orthopsychiatry*, 49(4), 692–697. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1979.tb02654.x>
- Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*. 18(5), 409–417.
- Firestone, S. (1970). *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York: Wiilliam Morrow and Company.
- Hatipoğlu, E. (2017). Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar Vakaları ile Çalışan Sosyal Çalışmacıların Psikososyal Etkilenme Deneyimleri . *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* , 6 (4), 85-97 .
- Herman, J. (1992). *Travma ve İyileşme*. (Çev. Tamer Tosun). Literatür Yayınları. İstanbul. (7. Baskı)
- Herman, J.L., Hirschman, L. (1977). *Father-Daughter Incest*. *Signs* 2; 1–22.
- Hirata, H., Laborie, F., Le Doare, H., Senotier, D. (2007). *Dictionnaire Critique du Feminisme* (Çev. Gülnur Acar Savran). Dipnot Yayınları, (1. Baskı)
- Joyce, P.A. (2007). The production of therapy: The social process of construction of the mother of a sexually abused child. *Journal of Child Sexual Abuse*, 16:3,1-18, DOI: 10.1300/J070v16n03_01
- Kaufman, J. (1991). Depressive disorders in maltreated children. *J. Am. Acad. Child Adolesc. Psych*, 30 pp. 257-265.

- Kaufman, K.L., Holmberg, J.K., Orts, K.A., Mccrady, F.E., Rotzien, A.L., Daleiden, E.L., Hilliker, D.R. (1998). Factors influencing sexual offenders' modus operandi: An examination of victim-offender relatedness and age. *Child Maltreatment*. 3(4), 349-361.
- Kaya Kılıç, A , Tekin, H . (2019). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Korunmaya Muhtaç Çocuk Birimlerinde İhmal ve İstismar Vakalarına Verilen Hizmetlerin Niteliğine İlişkin Görüşleri . *Toplum ve Sosyal Hizmet* , 30 (3) , 843-865 .
- Kellogg, N. D., Huston, R. L. (1995). Unwanted sexual experiences in adolescents: Patterns of disclosure. *Clinical Pediatrics*, 34(6), 306-312. <https://doi.org/10.1177/000992289503400603>
- Kellogg, N. D., Menard, S. W. (2003). Violence among family members of children and adolescents evaluated for sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 27(12), 1367-1376. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.10.008>
- Kendall-Tackett, K., Williams, L., Finkelhor, D. (1993). The impact of sexual abuse on children: A review and synthesis of recent empirical studies. *Psychological Bulletin*. 113(1), 164-180.
- Keser, İ. (2011). Çocuk Cinsel İstismarı Diyarbakır Örneği. Karahan Kitabevi.
- Kissman, K. (1991). Feminist-based social work with single-parent families. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 72(1),23-28.
- Kongar, E. (1972). Sosyal Çalışmaya Giriş. SABEV, Ankara.
- Küçükkaraca, N., Albayrak, H. (2016). Çocuğa yönelik cinsel istismar ve hegemonik erkeklik algısı: Neden sonuç ilişkisi üzerine bir tartışma. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(1), 85-108.
- Lawler, S. (1996). Motherhood and identity. T. Cosslett (Eds). *Women, Power and Resistance* adlı kitabın içinde (ss.153-164). Buckingham: Open University Press.
- Leigh, J. T. (2014). The process of professionalisation: Exploring the identities of child protection social workers. *Journal of Social Work*, 14(6), 625-644. <https://doi.org/10.1177/1468017313504380>
- Nes, J.A., İadicola, P. (1989). Toward a definition of feminist social work: A comparison of liberal, radical, and socialist models. *Social Work*, January,12-21. NASW.
- O'leary, P., Coohy, C., Easton, S. D. (2010). The effect of severe child sexual abuse and disclosure on mental health during adulthood. *Journal of Child Sexual Abuse: Research, Treatment, & Program Innovations for Victims, Survivors, & Offenders*, 19(3), 275-289. <https://doi.org/10.1080/10538711003781251>.
- Öztürk, A. B. (2009). Çocuğun cinsel istismarı ve aileyle çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (2), 89-98.
- Paslı, F . (2017). Cinsel İstismara Uğrayan Çocukların Ekolojik Sistem Yaklaşımı Açısından İncelenmesi. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi* , 2 (2) , 39-53 .
- Paslı, F . (2019). Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar Deneyiminin Mikro Ve Mezzo Sistemler Açısından İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet* , 30 (2) , 463-492.
- Pereda, N., Guilera, G., Forn, M., Gomez-Benito, J. (2009). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*. 29(4), 328-338.
- Polat-Uluocak, G., İçağasıoğlu Çoban, A. (2011). Çocuk istismarı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları açısından profesyonel karar verme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*.22(2),161-173.
- Polat, O. (2019). Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı-2 (2. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Purvis, M., Ward, T. (2006). The role of culture in understanding child sexual offending: Examining feminist perspectives. *Aggression and Violent Behavior*, 11(3), 298-312. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2005.08.006>
- Regehr, C. (1990). Parental responses to extrafamilial child sexual assault. *Child Abuse & Neglect*, Vol. 14, 113-120.
- Russel, N.M. (1989). Feminist social work skills. *Canadian Social Work Review* Vol. 6, No. 1(1989) (Winter/hiver) pp. 69-81.
- Reavey, P. Warner, S. (2003). *New Feminist Stories of Child Sexual Abuse*. Routledge: London and New York.
- Sağlam, Ö. (2016). Cinsel İstismar Mağduru Çocuğa Sosyal Hizmet Yaklaşımı: Süleymaniye Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Sosyal Hizmet Birimi Örneği. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (7), 22-31.

- Simon, L.M.J., Zgoba, K. (2006). Sex crimes against children: Legislation, prevention and investigation. R.K. Wortley ve S.W. Smallbone (Eds.) in Situational Prevention of Child Sexual Abuse Crime Prevention (pp. 65-100). Monsey, NY: Criminal Justice Press.
- Solomon, J.C. (1992). Child sexual abuse by family members: A radical feminist perspective. *Sex Roles*, Vol. 27, Nos. 9/10.
- Soner, S , Aykut, S . (2017). Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu Temelinde Sosyal Bir Sorun: Enest ve Sosyal Hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (2) , 129-141 .
- Spratt, T., Callan, J. (2004). Parents' views on social work interventions in child welfare cases. *British Journal of Social Work*, 34,199–224
- Stark, E., Flitcraft, A.H. (1988). Women and children at risk: A feminist perspective on child abuse. *Int J Health Serv.* 18(1), 97-118. doi:10.2190/3K8F-KDWD-QYXK-2AX5
- Stoltenborgh, M., Van Ijzendoorn, M. H., Euser, E. M., Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16(2), 79–101. <https://doi.org/10.1177/1077559511403920>
- Tekindal, M. (2015). Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Feminist Grup Çalışması Deneyimi: Bir Karma Yöntem Araştırması. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi,
- Thompson, N. (2007). Güç ve Güçlendirme. (Çev Ed. Durdu Baran Çiftçi). Ankara: Nika Yayınevi.
- Uluocak-Polat, G., Bulut, I. (2011). Aile terapilerinin feminist teori açısından incelenmesi. *Aile ve Toplum*. 12(7), 9-24.
- Vladimir, M., Robertson, D. (2020). The lived experiences of non-offending fathers with children who survived sexual abuse, *Journal of Child Sexual Abuse*, 29:3, 312-332, DOI: 10.1080/10538712.2019.1620396
- White, V. (2006). *The State of Feminist Social Work*. Routledge: London-NewYork.
- Yazıcı, B. (2016). Sosyal politikanın cinsiyeti. *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika kitabı içinde (der.) (ss:79-94)* Betül Altuntaş. Ankara: Nobel Yayınevi.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).